

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 02.07.2021
Published /Yayınlanma 31.08.2021
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Uca, A. (2021). Son Osmanlı Meclis-İ Mebusan seçimlerinde yayımlanan bir talimatname ve düşündürdükleri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(73), 2116-2129.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2656>

Doç. Dr. Alaattin UCA

<https://orcid.org/0000-0002-4211-6744>

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Karaman / TÜRKİYE

SON OSMANLI MECLİS-İ MEBUSAN SEÇİMLERİNDE YAYIMLANAN BİR TALİMATNAME VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

AN INSTRUCTION PUBLISHED IN THE LAST OTTOMAN PARLIAMENTARY ELECTIONS AND ITS IMPACT

Issue/Sayı: 73

Volume/Cilt: 8

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde biri I. Meşrutiyet Döneminde dördü de II. Meşrutiyet ve Mütareke Döneminde olmak üzere toplam beş seçim yapılmıştır. İlk seçim 1876/1877 yılında I. Meşrutiyet Döneminde yapılmıştır. Bu seçimin sonucunda teşekkül eden Meclis-i Mebusan bir seçim kanunu hazırlamış ve bu kanun Ayan Meclisinden de geçmiştir. Sultan II. Abdülhamit meclislerden geçen bu taslağı onaylamadan 1878'de Meşrutiyet yönetimini sonlandırmıştır. Aradan otuz yıl geçtikten sonra 1908'de II. Meşrutiyet ilan edildiğinde yine II. Abdülhamit'in iradesiyle bu taslak İntihab-ı Mebusan Kanunu olarak yürürlüğe girmiştir. Bundan sonra da 1908, 1912, 1914 ve 1919'da seçimler yapılmıştır. Seçimler genel olarak bu İntihab-ı Mebusan Kanunu esas alınarak yapılsa da zaman zaman seçimlerle ilgili bakanlar kurulu kararları yani kararnameler de çıkarılmıştır. Kanun ve kararnamelerde belirtilen hususları açıklamak, pekiştirmek ya da bunlara dikkat çekmek veya yeni gelişmeleri düzenlemek amacıyla talimatnameler de hazırlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin hazırlamış olduğu Son Seçim Talimatnamesi T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında DH. İ. UM. EK. 00114. 00035. 001 numara ile kayıtlı bulunmaktadır. Bu talimatname bazı gazetelerde de yayımlanmıştır. Bu çalışmada Devlet Arşivlerinde bulunan bu talimatname esas alınmıştır. Bu talimatnamenin seçimler üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Seçimler, Meclis-i Mebusan, Son Seçim Talimatnamesi, 1919 Seçimleri.

ABSTRACT

In the Ottoman Empire, one of them was in the First Constitutional Era and four of them in the II. and period of armistice a total of five elections were held during the Constitutional Monarchy. The first election was made in 1876/1877 during the First Constitutional Era. The Assembly Deputies, which was formed as a result of this election, prepared an electoral law and this law was passed by the Parliament of Ministers. Sultan II. Abdülhamit ended the Constitutional Monarchy in 1878 without approving this draft passed by the councils. Thirty years later, in 1908, When the Constitutional Monarchy II was declared, With the will of Abdülhamit II, this draft was put into effect as the election law. After that, elections were held in 1908, 1912, 1914, and 1919. Although the elections are generally held on the basis of this Law of Appropriation, from time to time, decisions of the council of ministers, namely decrees, regarding the elections were also issued. Instructions have also been prepared in order to explain, reinforce or draw attention to the issues specified in-laws and decrees or to regulate new developments. The Last Election Instructions prepared by the Ottoman State is registered at the Republic of Turkey, Presidency of the State Archives with the number DH. İ. UM. EK. 00114. 00035. 001. This directive was also published in some newspapers. In this study, this instruction in the State Archives was taken as a basis. The impact of this ordinance on the elections has been examined.

Keywords: Ottoman State, Elections, Assembly Deputies, Last Election Instruction, 1919 Elections.

1. GİRİŞ

Osmanlı halkı ilk defa 1876 yılında I. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte meclis, anayasa ve seçim kavramlarıyla tanışmıştır. 1876'da anayasa ilan edilmiş ve 1876/1877 yılında ilk seçimler yapılmış seçimler sonucu Mebusan Meclisi ve Sultan II. Abdülhamit'in atamasıyla da Ayan Meclisi açılmıştır. 1878 yılında Meşrutiyet yönetimine ara verilmiş 1908 yılında ise II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Meşrutiyetin ikinci kez ilanı ile birlikte 1908, 1912, 1914 ve 1919 yıllarında seçimler yapılmıştır. Bu seçimlerin yapılmasında genel olarak İntihab-ı Mebusan Kanunu ve zaman zaman çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararnameleri esas alınmıştır (Akın, 2010: 14, 15).

Son Osmanlı Mebusan Meclisi seçimleri 1919 yılının aralık ayında yapılmıştır. Bu seçimler öncesinde yapılacak iş ve işlemleri düzenlemek üzere bir seçim talimatnamesi hazırlanmıştır. Bu talimatnamede uyulacak kurallar daha önce çıkarılmış İntihab-ı Mebusan Kanunu'na ve Bakanlar Kurulu Kararnamesi'ne atıfta bulunularak belirlenmiştir. Ayrıca söz konusu kanun ve kararnamede yer almayan bazı hususlarda ilginç düzenlemeler de yapılmıştır. Bu talimatname çoğaltılarak ülkenin muhtelif vilayet ve sancaklarına gönderildiği gibi bazı gazetelerde de yayımlanmıştır. Gazetelerde yayımlanan İntihab Talimatnamesi'nin on altı maddeden oluştuğu görülmektedir (Karaca, 2004: 183-188). Bu talimatnamenin orijinali Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. Arşivde bulunan bu talimatname on beş maddeden oluşmaktadır. Madde sayısı farklı olsa da içerik değişmemektedir (BOA, DH. İ. UM. EK. 00114. 00035. 001).

2. SON OSMANLI SEÇİM TALİMATNAMESİ

Son Osmanlı Mebusan Meclisi seçimlerini düzenlemek için hazırlanan ve bu seçimde uyulması gereken kuralları ve alınması gereken tedbirleri ayrıntılı bir şekilde açıklayan, ülkenin muhtelif yerlerine, çeşitli vilayet ve sancaklara gönderilen, on beş maddeden oluşan Son Osmanlı Mebusan Meclisi Seçim Talimatnamesinin başlığı şöyle düzenlenmiştir:

"1335 Senesi Mebusan İntihabatına¹ Mahsus 11 Muharrem 1338 ve 7 Teşrin-i evvel 1335 (7 Ekim 1919) Tarihli Kararnamenin Suver-i Tatbikiyesini² ve Ba'zı Ahkâm³ ve Zavabıtı⁴ Mübeyyin⁵ Talimatnamedir"⁶

Başlıktaki ifadelerden anlaşıldığı gibi 1919 yılında yapılan Son Osmanlı Mebusan Meclisi Seçimleriyle ilgili olarak 7 Ekim 1919 tarihinde bir kararname çıkarılmıştır.⁷ Bu kararnamenin nasıl uygulanacağı ile ilgili açıklamalarda bulunmak ve bazı hükümleri, kanunları, kaideleri, usul ya da nizamları beyan etmek için de ayrıyeten bu talimatname hazırlanmıştır.

2.1. Seçimlerin Başlatılması

Talimatnamenin ilk maddesi şöyle düzenlenmiştir:

Birinci Madde – 1335 senesi mebusan intihabatına mahsus 11 Muharrem 1338 ve 7 Teşrin-i evvel 1335 (7 Ekim 1919) tarihli kararname mucibince⁸ intihabatın icrasına mübaşeret⁹ için kararnamenin Takvim-i Vekayi ile yevm-i neşrinin ferdası¹⁰ olan 1335 (1919) senesi Teşrinievvelinin onundan itibaren nihayet on beş gün zarfında 1293 (1876) tarihli İntihab-ı Mebusan Kararnamesinin (10, 20, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 39) uncu maddelerinde muharrer¹¹ muamelat¹² ifa¹³ ve ikmal¹⁴ ve yevm-i ictima¹⁵ tayin edilecektir.¹⁶

Bu maddede ifade edildiğine göre 1919 yılında yapılan Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimlerine yönelik olarak hazırlanan 7 Ekim 1919 tarihli kararname gereğince seçimlerin yapılmasına başlamak

¹ İntihabat: Seçimler.

² Suver-i Tatbikiye: Uygulama şekli.

³ Ahkâm: Hükümler, kanunlar, nizamlar.

⁴ Zavabıt: Kaideler, nizamlar, usuller.

⁵ Mübeyyin: Açıklayan, beyan eden, meydana koyan.

⁶ Bkz: Ek.1.

⁷ Kararname için bkz: (Karaca, 2004: 177).

⁸ Mucib: Gereken, gerektiren, lazım gelen.

⁹ Mübaşeret: Başlamak, devam etmek.

¹⁰ Ferda: Ertesi gün.

¹¹ Muharrer: Yazılmış, yazılı.

¹² Muamelat: Resmi dairelerde yapılan işler.

¹³ İfa: Yerine getirmek, yapmak.

¹⁴ İkmal: Bitirmek, tamamlamak.

¹⁵ Yevm sözcüğü gün, yirmi dört saatlik zaman dilimi; ictima sözcüğü ise toplantı, toplanmak, bir araya gelmek, kavuşmak anlamına gelmektedir. Yevm-i ictima kavramı da oy verme günü ya da oy vermek amacıyla toplanma günü anlamında kullanılmıştır.

¹⁶ Bkz: Ek.1.

için kararnamenin Takvim-i Vekayi'de yayımlanmasının ertesi günü olan 1919 yılı Ekim ayının onundan itibaren gelen on beş gün içinde 1876 tarihli İntihab-ı Mebusan Kararnamesi'nin zikredilen maddelerinde yazılı iş ve işlemlerin yapılması, seçimlerin on beş gün sürmesi ve seçmenlerin oylarını kullanmaları için yevmi ictima yani oy verme günü tespit edilmesi hükme bağlanmıştır.

2.2. Oy Verme Süreci

Yevm-i ictimada yani oy verme sırasında birinci seçmenlerin¹⁷ nasıl bir yol izleyeceği ve oylarını nasıl kullanacakları talimatnamenin ikinci maddesinde şöyle belirlenmiştir:

İkinci Madde – Yevm-i ictimada Tezkire-i Osmaniyeyi¹⁸ ibraz¹⁹ eden her Osmanlının zirde²⁰ dördüncü maddede muharrer hakk-ı intihabı haiz olduğu imam, papaz, haham ve heyet-i ihtiyariyeler ile sair icab edenlerden bi't- tahkik²¹ anlaşıldıktan ve evsafıyla²² ismi defter-i mahsusa kaydedildikten sonra yedine heyet-i teftişiyenin mührü ile mahtum²³ pusulalardan bir adedi verilip nahiyeye veya mahallesi içinde intihab-ı sabıkta ne miktar müntehib-i sani²⁴ intihab edilmiş ise emniyet ettiği kesândan²⁵ o kadarının isimlerini pusulasına yazacağı ve yazısı olmayanlar emniyet ettiği adama yazdıracağı ve şayet pusulada müntehib-i sani olacak miktardan ziyade isim yazarsa yazdığı isimlerin ibtidasından başlanıp, sıra ile ikinci derecede müntehib olmak için talep olunan miktarı kaydolunarak ziyadesi keen lem yekün²⁶ hükmünde tutulacağı ve ikinci derece müntehib olacakların adedinden daha az isim yazarsa yazdığı isimlerin kabul ve kayd olunacağı ve eğer bir nahiyede ikinci derecede üç müntehib olmak lazım gelirken pusulasının üstüne bir adamın ismini üç defa yazarsa yalnız bir isim itibar edileceği ve yazılan isimler okunmaz surette ise keen lem yekün hükmünde bulunacağı ve pusulaya imza vaz' edilmeyeceği mümkün mertebe tefhim²⁷ olunacak ve pusulanın tevdiini²⁸ müteakip tezkirelerin zahrı²⁹ damgalanacağı gibi pusulaların sandığa ilka'sından sonra da hakk-ı intihabın isti'mal³⁰ edildiğini müş'ir³¹ Tezkire-i Osmaniyeye bir işaret-i mahsusa vaz' olunacaktır.³²

Bu maddeye göre oy verme işlemi şu aşamalarda gerçekleştirilecektir:

-Oy vermeye gelen kişi önce kimlik belgesini gösterecektir.

-Kimlik belgesini gösteren kişinin seçme hakkına sahip olduğu imam, papaz, haham ve ihtiyar heyetleri ile diğer icap eden kişilerden sorulup anlaşıldıktan sonra bu kişilerin vasıflarıyla ismi özel deftere kaydedilecektir.

-Adı ve eşkâli özel deftere yazılan kişiye heyet-i teftişiyenin mührüyle mühürlenmiş pusulalardan bir tane verilecektir.

-Pusulayı alan kişi mahallesi ve nahiyesinde önceki seçimde kaç tane ikinci seçmen seçilmişse, güvendiği yani seçilmesini istediği o kadar kişinin adını kendisine verilen pusulaya yazacaktır. Okuma yazma bilmeyenler ise seçilmesini istedikleri aynı sayıda ismi güvendikleri başka bir kişiye yazdıracaktır. Şayet seçilecek sayıdan fazla isim pusulaya yazılırsa ilkinden başlanarak yeterli sayıda isim kayıt olup, dikkate alınacak, fazladan yazılanlar ise yok hükmünde sayılacaktır. İkinci derece seçmen olacakların sayısından daha az isim pusulaya yazılırsa, yazılan isimler kabul ve kayıt olunacaktır. Eğer bir nahiyede seçilmesi gereken ikinci seçmen sayısı üç ise ve pusulaya bir adamın ismi

¹⁷ Osmanlı Devleti'nde bütün seçimler iki dereceli olarak yapılmıştır. Halk doğrudan doğruya mebusları seçmemiştir. Müntehib-i evvel denilen birinci seçmenler, müntehib-i sani denilen ikinci seçmenleri yani delegeleri seçmişler onlar da mebusları seçmiştir. Cumhuriyet kurulduktan sonra da 1946 seçimlerine kadar bu sistem devam etmiştir. Türkiye'de ilk tek dereceli seçim 1946'da yapılmıştır (Akın, 2010: 14, 100, 274, 275, 340).

¹⁸ Tezkire-i Osmaniye: Nüfus cüzdamı yerine kullanılan bir tabirdir. Bunun yerine nüfus tezkiresi veya halk arasında kafa kâğıdı da denirdi. Bunlar çizgili birer kâğıt olup, cüzdan ya da kart şeklinde değildi. Üzerinde sahibinin baba ve anasının adları, eşkâli, oturduğu mahalle ve sokak adlarıyla evin numarası, doğum tarihi yazılı idi (Pakalın, 1993: 492).

¹⁹ İbraz: Göstermek.

²⁰ Zir: Alt, aşağı.

²¹ Bi't- tahkik: Araştırarak.

²² Evsaf: Vasıflar, sıfatlar.

²³ Mahtum: Mühürlenmiş, damgalanmış.

²⁴ Müntehib-i sani: İkinci seçmen.

²⁵ Kesân: İnsanlar, kişiler.

²⁶ Keen-lem-yekün: Sanki yokmuş, hiç yokmuş, hiç olmamış gibi.

²⁷ Tefhim: Anlatmak, bildirmek.

²⁸ Tevdi': Emanet vermek, bırakmak.

²⁹ Zahr: Sırt, arka.

³⁰ İsti'mal: Kullanmak, faydalanmak.

³¹ Müş'ir: Haber veren, bildiren.

³² Bkz: Ek.1.

üç defa yazılırsa yalnız bir isime itibar edilecektir. Yazılan isimler okunmaz surette ise yok hükmünde sayılacaktır. Pusulaya imza atılmayacağı mümkün merteye vurgulanacaktır.

-Pusulunun tesliminden sonra tezkirelerin arka yüzü damgalanacaktır.

-Pusulunun sandığa atılmasından sonra da Tezkire-i Osmaniye üzerine seçme hakkının kullanıldığına dair özel bir işaret koyulacaktır.

2.3. Padişaha Dua Edilmesi

“Üçüncü Madde–1293 tarihli Mebusan Kararnamesinin otuz dördüncü maddesi mucibince pusulaların sandığa vaz’ından mukaddem imam ve papaz ve haham tarafından Zat-ı Hazret-i Padişahinin du’ay-ı ömr-i şevket-i şahaneleri kıraat edilecektir.”³³

Bu madde ile pusulalar sandığa atılmadan önce imam, papaz ve haham tarafından Padişaha dua edilmesi istenmiştir.

2.4. Seçme Hakkına Sahip Olmayan Kişiler

Kimlerin seçimlerde oy kullanamayacakları talimatnamede şöyle belirlenmiştir:

Dördüncü Madde – 1293 (1876) tarihli Mebusan Kararnamesinin 11. maddesinde muharrer olduğu vech ile 25 yaşını ikmal etmeyen ve hukuk-ı medeniyeden sakıt³⁴ bulunan ve tabiiyet-i ecnebiyede veya o iddiada bulunan veya muvakkaten hizmet-i ecnebiyye imtiyazını haiz olan veya nizamen iflas ile mahkûm olup iade-i itibar etmemiş veya mahcuriyetine hükmü la hak olup da hacrdan³⁵ kurtulmamış olanlar veya doğrudan doğruya devlete az çok vergi vermeyenler intihab hakkından sakıttır.

Müntehib-i saniler ile mebusların vergi ile mükellefiyetleri meşrut³⁶ değildir. Emlak ve temettü³⁷ vergileri gibi aşar ve ağnam rüsumu ve tarîk bedeli³⁸ vergiden ma’duddur.³⁹

Bu madde mucibince hakk-ı intihabdan sakıt olanların isimleri intihab defterine kaydedilmeyecektir.⁴⁰

Görüldüğü gibi bazı kişilerin seçimlerde oy vermelerine izin verilmemiştir. Yirmi beş yaşını tamamlamayanlar, medeni haklardan kısıtlı olanlar, yabancı uyruklular, geçici de olsa yabancıların emri altında çalışanlar, nizam ve kanuna tabi olarak iflase mahkûm olup iade-i itibar etmemiş olanlar, mallarına el koyulanlar, devlete vergi vermeyenler seçme hakkından yoksun kılınmıştır. Seçmenlerde vergi mükellefiyeti şartı aranırken seçilecek kişilerde yani ikinci seçmen ve mebuslarda bu şart aranmamıştır. Emlak ve temettü vergisi ile öşür ve ağnam vergisi ve yol vergisi de vergiden sayılmıştır. Böylece devlete az ya da çok olduğuna bakılmaksızın çok geniş bir yelpazede vergi veren mümkün olduğu kadar fazla sayıda kişinin seçme hakkına sahip olması hedeflenmiştir. Buna rağmen seçme hakkını sağlayamayanların isimlerinin seçim defterine yazılmayacağı talimatnameye yazılmıştır.

2.5. İkinci Seçmenler ve Seçimle İlgili Diğer Hususlar

İkinci seçmenlerin taşınması gereken şartlar, seçilmelerinde izlenecek yollar, oyların tasnifi, sandıkların muhafazası ve seçim mazbatalarının düzenlenmesi ve yazılması ile ilgili iş ve işlemlerin nasıl ve neye göre yapılacağı da talimatnamenin beşinci maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

Beşinci Madde – Müntehib-i sanilerin suret ve keyfiyyet-i intihabları ve ârânın⁴¹ tasnifi ve sandıkların muhafazası ve intihab mazbatalarının tanzim ve tahriri gibi hususat salif-üz-zikr⁴² 1293 (1876) tarihli İntihab-ı Mebusan Kararnamesinin 19, 22, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44’ üncü maddelerinde muharrer usul ve kavaide tevfikân icra olunur.⁴³

³³ Bkz: Ek.1.

³⁴ Sakıt: Düşen, kıymetsiz.

³⁵ Hacr: Birini malını kullanmaktan men etmek.

³⁶ Meşrut: Şart koşulmuş, şartlı, şarta bağlı.

³⁷ Temettü’: Kâr etme, kazanma, gelir.

³⁸ Tarîk bedeli: Yol yapımı için alınan vergi.

³⁹ Ma’dûd: Sayılı, sayılmış.

⁴⁰ Bkz: Ek.1, 2.

⁴¹ Ârâ: Oylar.

⁴² Salif-üz-zikr: Zikri geçen, bildirilen.

⁴³ Bkz: Ek.2.

Mevcut kanun ve kararnamele doğruğultusunda seçilen ikinci seçmenlerin mebusları nasıl seçecekleri de aşağıdaki gibi düzenlenmiştir:

Altıncı Madde – Mevadd-ı salife⁴⁴ ahkâmına tevfiikan intihab edilen müntehib-i saniler intihablarının hitamı⁴⁵ tarihinden itibaren nihayet beş gün zarfında mebusları intihab etmek üzere re's-i kaza⁴⁶ olan kasabaya davet edilerek mezkûr 1293 tarihli kararnamenin 17, 45, 46, 47, 48, 49, 50 nci maddeleri ahkâmına tevfiikan⁴⁷ mebuslar intihab edilecek ve bu muamelatın hitamını müteakip 51, 52, 53, 54, 55, 56 ncı maddelerde beyan ve irae⁴⁸ edilen muamelat ifa olunacaktır.⁴⁹

Bu maddede ifade edildiği üzere önceki maddelere göre seçilen ikinci seçmenler seçildikleri günden sonraki beş gün içinde kaza merkezi olan kasabalara davet edilecekler ve buralarda Miladi 1876 tarihli seçim kararnamesinin ilgili maddelerine göre mebusların seçimi yapılacak ve ardından da yine ilgili kararname hükümlerince iş ve işlemler tamamlanacaktır.

Seçilecek mebusların sayısının belirlenmesi hususu da yedinci maddede şöyle açıklanmıştır:

“Yedinci Madde – Heyet-i teftişkiye varaka-i mahsusalar⁵⁰ ile intihab olunacak mebusanın miktarını ilan edeceklerdir.”⁵¹

Talimatnamenin sekizinci maddesinde seçimlerde tutulacak defterlerle ilgili olarak daha önceki uygulamaların aksine yeni bir düzenleme yapılmış ve bu seçimlerde eski tarzda defterlerin tutulmayacağı şöyle ifade edilmiştir:

Sekizinci Madde – 1293 (1876) tarihli İntihabı Mebusan Kararnamesinin defatir-i intihabiyenin tanzim ve tashihine ve bunlara ait muamelatın ifasına ve müntehib-i sanilerin tayin miktarına müteallik⁵² (3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 21, 23, 58, 59, 60, 61) nci maddeleri ahkâmı işbu 1335 senesi intihabında nazar-ı itibara alınmayacak ve bu mevadda bahsolunan defterler yerine bâlâda⁵³ ikinci maddede gösterildiği vechile biri müntehib-i evvellerin⁵⁴ evsaf ve esamisini ve diğeri müntehib-i sanilere ait mezabıt-ı intihabiyeyi⁵⁵ kayda mahsus olmak üzere yalnız iki defter tutulacaktır.⁵⁶

Sekizinci maddeyle bu seçimde önceki seçimlerde tutulan defterlerin tutulmayacağı sadece biri birinci seçmenlerin eşkâl ve isimleri diğeri de ikinci seçmenlerin seçim mazbatalarını kayda mahsus olmak üzere iki defterin tutulacağı açıklanmıştır.

2.6. Seçimlerde Görevli Memur ve Kâtiplere Ücret Ödenmesi

Seçimlerde görevlendirilerek köy ve nahiyelere gönderilecek memurlar ve kâtiplere ödenecek ücretle ilgili düzenleme ise şu şekilde yapılmıştır:

Dokuzuncu Madde – Meclis-i Mahsus-ı Vükelanın 18 Eylül 1324 tarihli kararında musarrah⁵⁷ olduğu vechile intihabata müteallik muamelatın icra ve ikmalî için kura⁵⁸ ve nevahiye⁵⁹ i'zamları⁶⁰ icap eden memurîn ve ketebeye⁶¹ verilecek ücuratın⁶² evveleminde kaza veyahut liva meclis-i idarelerince miktarları takdir ve tayin olunarak verilecek mazbata üzerine işbu ücurat varidat-ı belediyesi müsait olan yerlerde mahalleri daire-i belediyesi sandığından ve varidat-ı

⁴⁴ Mevadd-ı salife: Önceki madde.

⁴⁵ Hitam: Son, nihayet.

⁴⁶ Re's-i kaza: Kaza merkezi.

⁴⁷ Tefiikan: Uygun olarak, uyarak.

⁴⁸ İrae: Göstermek, göz önüne koymak.

⁴⁹ Bkz: Ek.2.

⁵⁰ Varaka-i mahsusata: Özel olarak hazırlanmış tek yaprak halinde resmi kâğıt, belge.

⁵¹ Bkz: Ek.2.

⁵² Müteallik: İlgili, bağlı, dair.

⁵³ Bâlâ: Yukarı.

⁵⁴ Müntehib-i evvel: Birinci seçmen.

⁵⁵ Mezabıt-ı intihabiye: Seçim tutanakları, mazbatalar.

⁵⁶ Bkz: Ek.2.

⁵⁷ Musarrah: Açıklanmış, izah edilmiş, açıkça belli.

⁵⁸ Kura: Köyler, kasabalar.

⁵⁹ Nevahi: Nahiyeler.

⁶⁰ İ'zam: Göndermek, yollamak.

⁶¹ Ketebe: Kâtipler, yazıcılar.

⁶² Ücurat: Ücretler.

belediyesi müsait yahut mevcut olmayan yerlerde dahi mahalleri mal sandıklarından ita edilecektir.⁶³

Bu maddeye göre Bakanlar Kurulu'nun 18 Eylül 1324 (01 Ekim 1908) tarihli kararında açıkça belirtildiği üzere seçimlerle ilgili iş ve işlemlerin yapılması için köy ve nahiyelere gönderilmeleri icap eden memur ve kâtiplere verilecek ücretlerin miktarı öncelikle kaza veya sancak idare meclislerince belirlenecektir. Ücretler imkânı olan yerlerde belediye sandığından imkânı olmayan yerlerde ise mal sandıklarından ödenecektir.

2.7. Adaylık Usul ve Yöntemi

Talimatnamenin onuncu maddesinde ise adaylık konusu ele alınmış ve şu ifadeler kullanılmıştır:

Onuncu Madde – Müntehibler evsaf-ı matlubeyi⁶⁴ haiz her Osmanlıyı mebus intihab edebilirler. Ancak bir kimse üçten ziyade daire-i intihabiyede namzetliğini⁶⁵ vaz edemez. Namzetler ya resmen bi'l-mürâcaâ namzetliklerini kaydettirecekler veyahut mebusluğa ehil olduklarını musaddak⁶⁶ intihaba sâlih⁶⁷ olanlardan la-akal⁶⁸ üç yüz kişiye bir varaka tahtim⁶⁹ ettirerek bi'l-vasıta tebliğ edeceklerdir. Mebusluğa namzetliğini vaz' eden zevat ve bi'l-fiil hizmet-i devlette bulunan memurîn heyet-i teftişiyeye giremez.⁷⁰

Buna göre seçmenler istenen şartları taşıyan her Osmanlıyı mebus seçebilirler. Ancak bir kişi üçten fazla seçim çevresinde ya da bölgesinde adaylığını koyamaz. Adaylar ya resmen müracaat ederek adaylıklarını kaydettirecekler ya da mebusluğa uygun olduklarını tasdik eden en az üç yüz seçmenin imzasını veya mührünü taşıyan bir belge ile doğrudan adaylıklarını duyuracaklardır. Mebusluğa aday olan kişiler ile fiili olarak devlet hizmetinde bulunan memurların Heyet-i Teftişiyeye giremeyecekleri de talimatnamenin bu maddesinde dile getirilmiştir.

2.8. Geçici Seçim Şubelerinin Kurulması

“On birinci Madde – Bâlâda zikrolunan kararnamenin otuz dokuzuncu maddesi hükmüne tevfiikan heyet-i teftişiyenin tensibiyle icap eden mahallerde muvakkat şubet⁷¹-i intihabiyeye teşkil edilebilecektir.”⁷²

Talimatnamenin bu maddesiyle de yukarıda metin içinde sık sık bahsedilen kararnamenin on dokuzuncu maddesi hükmüne göre heyet-i teftişiyenin onayı ile gerekli görülen yerlerde geçici seçim şubeleri kurulmasına izin verilmiştir.

2.9. Askerlerin Oy Kullanamayacağı

Askerlerin seçimlerde oy kullanamayacakları konusu da on ikinci maddede şu ifadelerle ortaya koyulmuştur:

On ikinci Madde – Berri⁷³ ve bahri⁷⁴ erkân⁷⁵ ve ümera⁷⁶ ve zabitan ile küçük zabitan ve jandarma ümera ve zabitan ve efradının ve rüteb-i⁷⁷ askeriye haiz ve üniformayı labis⁷⁸ bi'l-cümle mensubîn-i askeriye'nin hizmet-i askeriye de buldukları müddetçe gerek müntehib-i evvel ve gerek müntehib-i sani sıfatıyla hakk-ı intihablarını istimal edemeyecekleri 25 Eylül 328 tarihli kanun-ı muvakkat iktizasından olup bu gibiler intihaba idhal⁷⁹ edilmeyecek ve yalnız ordu hizmetinde bulunmayan bi'l-umum müteka'idîn-i⁸⁰ berriye ve bahriye ve silahaltında

⁶³ Bkz: Ek.2.

⁶⁴ Matlub: İstek, istenilen şey.

⁶⁵ Namzet: Aday.

⁶⁶ Musaddak: Tasdik olmuş, geçerliliği ve gerçekliği yazıyla bildirilmiş.

⁶⁷ Sâlih: Yararlı, elverişli, uygun.

⁶⁸ La-akal: En az.

⁶⁹ Tahtim: Mühürleme, mühür basma.

⁷⁰ Bkz: Ek.2.

⁷¹ Şubet: Şubeler, kısımlar, bölümler.

⁷² Bkz: Ek.2.

⁷³ Berri: Toprağa ait, kara ile ilgili.

⁷⁴ Bahri: Denize ait, denizle alakalı.

⁷⁵ Erkân: İleri gelen kimseler.

⁷⁶ Ümera: Yüksek rütbeli subaylar.

⁷⁷ Rüteb: Rütbeler, dereceler.

⁷⁸ Labis: Giyinmiş, giyen.

⁷⁹ İdhal: Dâhil etmek, içine almak.

⁸⁰ Müteka'idîn: Emekliler, emekliye ayrılmış olanlar.

bulunmayan ihtiyat-ı zabitan ve efradıyla efrad-ı redife⁸¹ ve müstahfaza⁸² hakk-ı intihablarını isti'mal edebileceklerdir.⁸³

Bu ifadelerden anlaşıldığı gibi Osmanlı ordusunda kara, deniz ve jandarma sınıfında görev yapan en üst rütbeden en alt rütbeğe kadar üniforma giyen ve fiili olarak askerlik görevini yerine getiren subay ve erlerin tamamı 25 Eylül 1328 (08 Ekim 1912) tarihli geçici kanun gereğince askerlik hizmetinde fiilen buldukları için oy verme hakkını yerine getiremeyecektir. Ancak fiili olarak askerlik hizmetinde bulunmayan bütün emekli askerler, silahlıta bulunmayan ihtiyat subayları ve askerleri, terhis olmuş askerler seçimlere katılarak seçme haklarını kullanabileceklerdir.

2.10. Seçimlerde Oy Verecek Memurların İzinli Sayılması

Seçimlerde oy kullanacak memurların o gün için vazifeleri başına geç gelmelerine müsaade edileceği de talimatnamede şöyle ifade edilmiştir:

“On üçüncü Madde – Memurından olan müntehib-i evellerin müntehib-i saniler için rey verecekleri gün vazifeleri başına geç gelmelerine müsaade olunacaktır.”⁸⁴

2.11. Heyet-i Teftişyelerin Oluşumu

Seçim işlerini tetkik ve takip etmek üzere başkentte ve taşralarda kurulması gereken Heyet-i Teftişyelerin kimlerden ve nasıl teşekkül ettirileceği de şöyle belirlenmiştir:

On dördüncü Madde – Heyet-i teftişye 1293 tarihli İntihab-ı Mebusan Kararnamesinin onuncu maddesi mucibince mecalis-i idarenin aza-yı müntehibesiyile mecalis-i belediye azasından terkip olunacaktır. Muamelat-ı intihabiyeyi tetkik ve takip etmek üzere Dersaadet⁸⁵ için muktezi heyet-i teftişye, meclis-i vükela kararına müsteniden 1324 senesi intihabatında icra edildiği vechile meclis-i idare-i vilayet aza-yı müntehibesiyile el-yevm şehremaneti⁸⁶ şubat-ı idariyesinden intihabat ile meşgul olan intihab encümenleri azasından kanunun tayin eylediği miktarın şehremanetince tefriki suretiyle teşkil olunacak ve bir şube-i idariye dâhilinde cemiyet-i umumiye azalığına müteallik intihabın intacını⁸⁷ müteakip işbu aza-yı müntehibe heyet-i teftişye alınarak intihab encümenlerinden vekâleten alınmış olan aza-yı muvakkatenin vekâletlerine nihayet verilecektir.

Taşralardan mecalis-i belediyesi henüz teşekkül etmeyip de intihab-ı beledi encümenleri müteşekkil bulunan yerlerde heyet-i teftişyeler Dersaadet'te yapıldığı vechile beledi intihabatının intacına kadar işbu beledi encümenleri azasından teşkil olunarak intihabat-ı belediyenin intacından sonra yine vekâleten alınmış olan işbu aza-yı muvakkatenin vekâletlerine nihayet verilecek ve beledi encümenleri teşekkül eylememiş bulunan yerlerde de heyet-i teftişyeler yalnız mecalis-i idare aza-yı müntehibesinden teşkil kılacaktır.⁸⁸

Bu maddede teftiş heyetinin 1293 (1876) tarihli İntihab-ı Mebusan Kararnamesi'nin onuncu maddesi gereğince idare meclisleri ve belediye meclislerin seçilmiş üyelerinden oluşacağı vurgulanmıştır. Seçim işlerini tetkik ve takip etmek üzere İstanbul için gerekli heyet-i teftişyenin, bakanlar kurulu kararına istinaden 1324 (1908) senesi seçimlerinde olduğu gibi vilayet idare meclisinin seçilmiş üyeleri ile halen belediyenin ilgili bölümlerinde seçim işleriyle meşgul olan seçim komisyonları üyelerinden kanunun belirlediği sayıda kişinin belediyece ayrılması suretiyle belirleneceği ve bir idare şubesi dâhilinde cemiyet-i umumiye üyeliği ile ilgili seçimin yapılmasını müteakip seçilen üyelerin de heyet-i teftişyeye alınması hükme bağlanmıştır. Böylece daha önce seçim komisyonlarından vekâleten alınmış olan geçici üyelerin vekâletlerine son verileceği de ilan edilmiştir.

İstanbul için bu düzenleme yapılırken, taşralarda belediye meclisleri henüz teşekkül etmemiş ama intihab-ı beledi encümenleri mevcut olan yerlerde heyet-i teftişyelerin başkentte yapıldığı gibi belediye seçimleri tamamlanincaya kadar belediye encümeni üyelerinden oluşturulması belediye seçimlerinin tamamlanmasından sonra yine vekâleten alınmış olan geçici üyelerin vekâletlerine son verileceği ve

⁸¹ Redif: Terhis olup ihtiyata geçen asker.

⁸² Müstahfaz: Kırk yaşını aşmış olan kişilerin muvazzaf ve rediflikten sonraki askerlik hizmeti.

⁸³ Bkz: Ek.2.

⁸⁴ Bkz: Ek.2.

⁸⁵ Dersaadet: İstanbul.

⁸⁶ Şehremaneti: Belediye.

⁸⁷ İntac: Neticelenme, sona erdirmeye.

⁸⁸ Bkz: Ek.2.

belediye encümenleri teşekkül etmemiş yerlerde ise heyet-i teftişiyelerin yalnızca idare meclislerinin seçilmiş üyelerinden oluşturulacağı kararlaştırılmıştır.

2.12. Seçim Kurallarına Uymayanların Cezalandırılması

On beşinci Madde – Mebusan intihabatında muhalif-i kanun muamelatta bulunanlar hakkında 1293 tarihli kararnamenin (62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75) inci maddelerinde muharrer mücazat⁸⁹ tatbik edilir. Ve bu muamelattan bir seneye kadar hapsi müstelzim⁹⁰ olanlar kaza ve bir seneden ziyade hapsi icap edenler liva⁹¹ mahâkim-i adliyesinde rü'yet⁹² olunur.⁹³

Bu son maddede seçimler sırasında kanuna muhalif iş ve işlemlerde bulunanların cezalandırılması düzenlenmiştir. Bu maddede daha önce sık sık yapıldığı gibi yine 1293 (1876) tarihli kararnameye atıfta bulunulmuştur. Bir yıla kadar hapsi gerektiren suç işleyenlerin kazalarda bir yıldan fazla hapsi gerektiren suç işleyenlerin de sancaklardaki mahkemelerde yargılanacaklarına dikkat çekilmiştir.

3. TALİMATNAMENİN YAYIMLANMASI

Kararname İstanbul'da resmi yazıyla matbaada 1225 adet çoğaltılarak aşağıda yer alan liste doğrultusunda çeşitli vilayet ve sancaklara gönderilmiştir:⁹⁴

İdare-i Umumiye-i Dâhiliye Müdüriyeti

Umum Vilayet ve Elviye-i Gayr-i Mülhakat 21 Teşrin-i evvel 335

İdare-i umumiye-i dâhiliye

Nazır Şerif Paşa Hazretlerinden

Atideki Vilayet ve Elviyeye

Müsta'cel Tahrirat

19 Teşrin-i evvel sene 335 tarihli telgrafname ile tebliğ edilen 19876 numrolu tezkire ile tebliğ edilen talimatname nesh-i matbû'asından ... adedi leffen irsâl kılındı ol-bâbda serian tebliği.

20 Teşrin-i evvel 335

İstanbul Vilayeti-50

Şehremaneti-50

Edirne-55

Erzurum-50

Adana-40

Ankara-45

Aydın-95

Bitlis-50

Hüdavendigâr-40

Diyarbakir-30

Sivas-105

Trabzon-45

Kastamonu-45

Konya-55

⁸⁹ Mücazat: Ceza.

⁹⁰ Müstelzim: Lüzumlu, gerektiren.

⁹¹ Liva: Sancak.

⁹² Rü'yet: Görme, bakma, görülme.

⁹³ Bkz: Ek.2.

⁹⁴ Bkz: Ek.3.

Mamuretülaziz-90

Van-30

Eskişehir Mutasarrıflığı-25

Urfa-15

Erzincan-20

İçil-15

İzmit-25

Bolu-25

Teke-20

Canik-15

Çatalca-08

Karahisar-ı sahip-15

Karesi-35

Kal'a-i Sultani-15

Kayseri-15

Kütahya-20

Maraş-10

Menteşe-25

Niğde-12

Ayntab-05

1225

Madde Umum Vilayat ve Elviye-i Gayr-i Mülhakaya⁹⁵

4. SONUÇ

Osmanlı tarihinde toplam beş seçim yapılmıştır. Son seçim 1919 yılı aralık ayında gerçekleştirilmiştir. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin açılmasını sağlayan bu seçim 1876 tarihli İntihab-ı Mebusan Kanunu ve Meclis-i Vükelâ (Bakanlar Kurulu) tarafından kabul edilen 7 Ekim 1919 tarihli İntihab-ı Mebusan Kararnamesi'nde belirlenen usul ve esaslara göre yapılmıştır. Bu kanun ve kararnameye ilave olarak 1919 yılı Ekim'inde yukarıda tüm maddelerini incelediğimiz talimatname hazırlanarak 21 Ekim 1919 tarihinde ilgili vilayet ve sancaklara gönderilmiştir. Bu talimatname ile hem mevcut kanun ve kararnamelere atıfta bulunulup hatırlatmalar yapılmış hem de bunlarda bahsedilmemiş veya yeni ortaya çıkmış durumlarla ilgili yeni kararlar alınmıştır.

Başkent İstanbul'da ve taşralarda Son Osmanlı Mebusan Meclisi Seçimlerini düzenleyen bu talimatnameye göre Son Osmanlı Mebusan Seçimleri konusunda şu tespitleri yapmak mümkündür:

Yukarıda ele alınan Seçim talimatnamesine göre bu seçimler 1876 tarihli İntihab-ı Mebusan Kanunu, 7 Ekim 1919 tarihli Heyet-i Vükela Kararnamesi ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında DH. İ. UM. EK. 00114.00035.001. numarayla kayıtlı talimatname doğrultusunda yapılmıştır.

Seçimler iki dereceli olarak gerçekleştirilmiştir. Müntehib-i evvel denilen birinci seçmenler, müntehib-i sani denilen ikinci seçmenleri seçmiş onlar da daha sonra mebusları seçmiştir.

Birinci seçmenler Tezkire-i Osmaniye denilen kimlik belgeleriyle oy vermeye geldiklerinde haklarında araştırma yapıp, oy verme yeterliliği olanların adları ve eşkâlleri deftere kaydedildikten sonra kendilerine bir pusula verilerek seçmek istedikleri kişilerin adını kurallara uygun olarak yazmaları

⁹⁵ Bkz: Ek.4.

istenmiştir. Okuma yazma bilmeyenlerin bu pusulaları başkalarına yazdırmasına müsaade edilmiştir. Mükerrer oy kullanımını önlemek için de oy verenlerin kimlik belgelerine işaret koyulmuştur.

Oylar sandığa atılmadan önce Padişaha dua edilmiştir.

Yirmi beş yaşını bitirmemiş olanlara, devlete vergi vermeyenlere, kanun ve nizamlara uygun olsa da iflas edenlere ya da hileli iflasa gidenlere, hakkında haciz işlemi uygulananlara, mallarına el koyulanlara bu tür iş ve işlemlerin sonucunda itibarı iade edilmeyenlere, medeni hakları kısıtlanmış olanlara, yabancı uyruklulara ve yabancıların emrinde çalışanlara seçme hakkı tanınmamıştır. Müntehib-i sani ve mebus seçilmek isteyenler ise vergi şartından muaf tutulmuştur.

Müntehib-i saniler seçildikten sonraki beş gün içinde kasaba merkezlerinde toplanarak mebus seçimini gerçekleştirmiştir.

Bu seçimde önceki seçimlerde tutulan defterlerin yerine yalnızca birinci ve ikinci seçmenlerle ilgili iki defter tutulmuştur.

Seçimlerde görevlendirilerek köy veya nahiyelere gönderilen memur ve kâtiplerin ücretleri yerine ve imkânına göre belediye sandıkları veya mal sandıkları tarafından ödenmiştir.

Bir kişi en fazla üç yerden aday olabilmıştır. Adaylar resmen müracaat ederek aday olabildikleri gibi en az üç yüz seçmenin imzasıyla da adaylıklarını ilan edebilmiştir.

Lüzum görülen yerlerde geçici seçim şubelerinin kurulmasına müsaade edilmiştir.

Rütbesi ne olursa olsun fiili olarak silahlı bulunup üniforma giyen hiçbir askerin oy kullanmasına izin verilmemiştir.

Memurların oy kullandıkları gün işlerine geç gelmeleri makul karşılanmıştır.

Seçimin kurallara uygun yapılmasını takip ve tetkik etmek üzere İstanbul'da ve taşralarda teftiş heyetleri kurulmuştur. Mebus adaylarıyla fiili olarak devlet memurluğu yapanlar bu heyetlere kabul edilmemiştir.

Seçim kurallarına uymayanların cezalandırılması hükme bağlanmıştır.

Talimatname işgal altında olmayan ya da otoritenin sağlanıp seçimlerin yapılabileceği vilayet ve sancaklara gönderilmiştir. En çok talimatname İstanbul'dan sonra Mamûratülaziz'e gönderilmiştir. Edirne, Konya ve Erzurum da buraları takip etmiştir.

Bu talimatname doğrultusunda yapılan seçime Mustafa Kemal Atatürk de aday olarak girmiş, Erzurum'dan mebus seçilmiş fakat çeşitli sebeplerden dolayı Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ına katılmamıştır.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi Seçiminden günümüze gelinceye kadar seçim usul ve esaslarında değişiklikler olmuştur.

KAYNAKÇA

AKIN, R. (Aralık 2010). *Türk Siyasal Tarihi 1908-2000*, İstanbul: On İki Levha Yayınları.

KARACA, T., N. (2004). *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

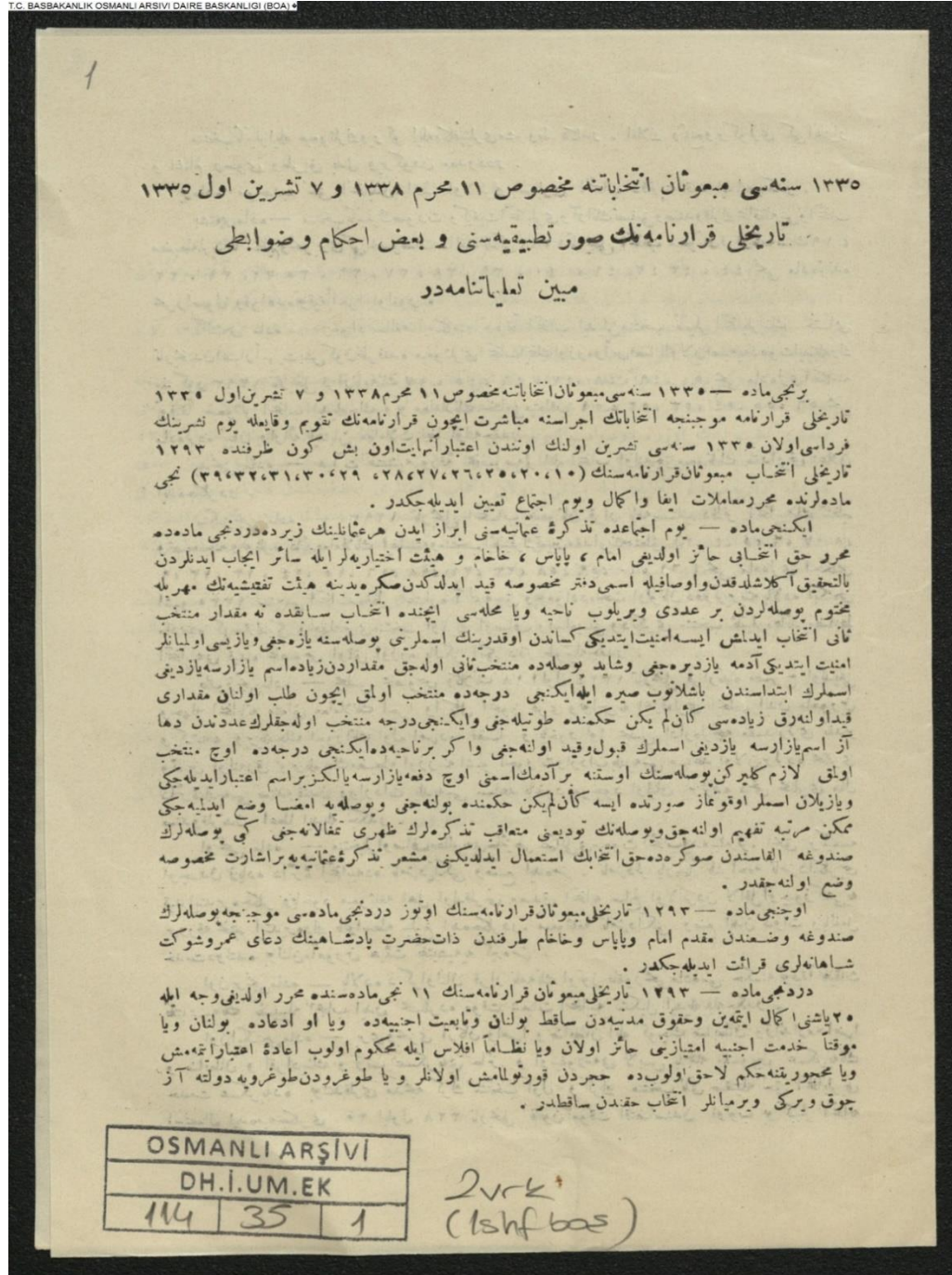
PAKALIN, Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt III*, İstanbul: MEB Yayınları.

Ş. SÂMÎ, (1317). *Kâmus-ı Türkî*, Dersaadet (İstanbul): İkdâm Matbaası.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI-OSMANLI ARŞİVİ-BOA, DH. İ. UM. EK. 00114.00035.001.

Ekler

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

DH.İ.UM.EK.00114.00035.001

Ek.1. Osmanlı Devleti'nin Son Seçim Talimatnamesi (1 - 4. Maddeler)

انتخاب نماینده هیئت مرکزی و هیئت محلی را به موجب قانون انتخاباتی که در ۱۸۷۰ میلادی در استانبول تصویب شد، انجام دادند. این قانون در ۱۸۷۰ میلادی در استانبول تصویب شد و در ۱۸۷۱ میلادی در سایر شهرها اجرا شد. این قانون در ۱۸۷۰ میلادی در استانبول تصویب شد و در ۱۸۷۱ میلادی در سایر شهرها اجرا شد. این قانون در ۱۸۷۰ میلادی در استانبول تصویب شد و در ۱۸۷۱ میلادی در سایر شهرها اجرا شد.

منتخب نماینده هیئت مرکزی و هیئت محلی را به موجب قانون انتخاباتی که در ۱۸۷۰ میلادی در استانبول تصویب شد، انجام دادند. این قانون در ۱۸۷۰ میلادی در استانبول تصویب شد و در ۱۸۷۱ میلادی در سایر شهرها اجرا شد. این قانون در ۱۸۷۰ میلادی در استانبول تصویب شد و در ۱۸۷۱ میلادی در سایر شهرها اجرا شد. این قانون در ۱۸۷۰ میلادی در استانبول تصویب شد و در ۱۸۷۱ میلادی در سایر شهرها اجرا شد.

Ek.2. Osmanlı Devleti'nin Son Seçim Talimatnamesi (4, 5-15. Maddeler)

2

دائرة تجارة داخليه - بيروت

تاريخ	رقم	نوع	ملاحظات
1870	100
1871	101
1872	102
1873	103
1874	104
1875	105
1876	106
1877	107
1878	108
1879	109
1880	110
1881	111
1882	112
1883	113
1884	114
1885	115
1886	116
1887	117
1888	118
1889	119
1890	120

OSMANLI ARŞİVİ
DH.I.U.M.EK 2urk
141 35 2 (2shf boz)

DH.I.U.M.EK.00114.00035.002

Ek.3. Son Seçim Talimatnamesinin Vilayetlere Dağıtımını Gösteren Liste

